Journal of
Buddhist Innovation Review

วารสารพุทธนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF BUDDHIST INNOVATION REVIEW
ISSN Print : 2730 - 1842
ISSN Online : 2730 - 2539

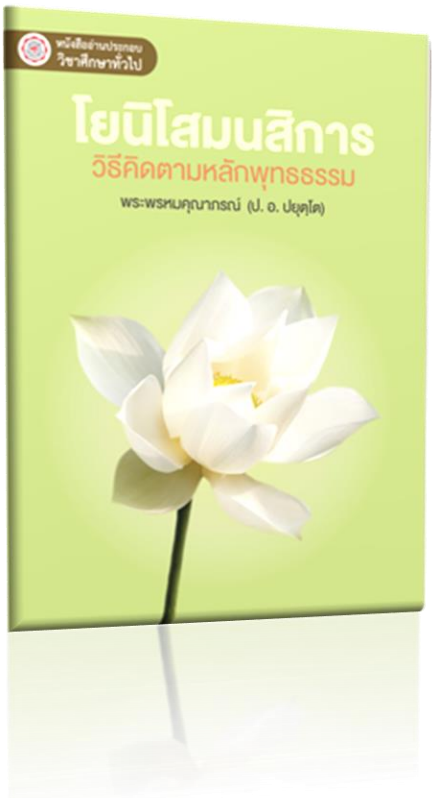
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม

YONISOMANASIKĀRA BUDDHADHAMMA THINKING METHOD

Book Review บทความวิจารณ์

พระมหาเทวินทร์ วรปญฺโญ (ชิณบุตร)
Phramaha Taywin Varapaññō (Chinnabutr)
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Ph.D. Student in Buddhist Studies Programme
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail: taywincnb@gmail.com

ชื่อหนังสือ โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรมผู้เขียน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)สำนักพิมพ์ สันติศิริการพิมพ์

ปีที่พิมพ์ พ.ศ. 2556

จำนวน 90 หน้า

บทนำ

หนังสือเรื่อง โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม ซึ่งเขียนโดยพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พิมพ์ครั้งที่ 24 มีความยาว 90 หน้า รวมอักษรย่อชื่อคัมภีร์ท้ายเล่ม พิมพ์โดยสันติศิริการพิมพ์ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2556 (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556) เดิมเป็นเนื้อความส่วนหนึ่งในหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ ในบทที่ 18 บุพภาคของการศึกษา 2 โยนิโสมนสิการ ต่อมาได้เขียนเนื้อหาส่วนที่เป็นความนำเพิ่มเข้าไป และแยกพิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็ก ล่าสุดเมื่อจัดพิมพ์พุทธธรรม ฉบับปรับขยายความ

ในปี พ.ศ.2555 ได้ถือโอกาสปรับปรุงเพิ่มเติม และย้ายจากบทที่ 18 มาเป็นบทที่ 13 ฉะนั้น หนังสือวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม จึงมีเนื้อหาทั้งหมดตรงกับ พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย พ.ศ.2555 บทที่ 13 โยนิโสมนสิการ

หนังสือเล่มนี้เป็นการน้อมนำวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม โยนิโสมนสิการ คือ การคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ คิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง เป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างปัญญา หรือเรียกได้ว่าการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น ทำให้ทุกคนสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามได้ และนำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่า หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาในการนำหลักคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาแสดงแนวคิด หรือกระบวนการคิดเพื่อเป็นหลักในการดำเนินของชีวิตที่คิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น เพื่อการดำเนินชีวิตพอดี หรือการปฏิบัติพอดี (มัชฌิมาปฏิปทา) ซึ่งมีความหมายเป็นอัน เดียวกันกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม (มรรค หรือ อริยมรรค) ซึ่งการคิดที่ถูกต้อง รู้จักคิด หรือคิดเป็น (สัมมาทิฏฐิ) เป็นตัวนำของมรรค โดยในหลักโยนิโสมนสิการ คือการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น ถือเป็นปัจจัยสำคัญภายในของสัมมาทิฏฐิ เพราะเป็นหลักที่ว่าด้วยการมองโลกตามความเป็นจริงหรือมองตามเหตุคือ มองตามที่สิ่งทั้งหลายมันเป็นของมัน ไม่ใช่สิ่งที่เราอยากให้มันเป็น จะเห็นว่า ถ้าเรานำแนวคิดโยนิโสมนสิการมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถใช้วิธีคิดนี้แก้ไขปัญหาให้การดำเนินชีวิตอย่างมีความสันติสุขได้อย่างยั่งยืน มั่นคงต่อไป

เนื้อหาโดยย่อ

หนังสือเรื่อง โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม ท่าน ป.อ.ปยุตฺโต ได้นำวิธีคิดที่เป็นอมตะของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงพุทธธรรมนี้ไว้นานกว่า 2,500 ปี ล่วงมาแล้ว มาแสดงเป็นหลักการสำคัญตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นั่นคือแนวคิดแบบโยนิโสมนสิการ หรือวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งเป็นการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้น ๆ ผิวเผิน นับเป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างปัญญา ส่งผลให้ทุกคนสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามได้ และนำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง เนื้อหาหนังสือนี้ไม่ได้แบ่งเป็นบท แต่แบ่งการนำเสนอเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ความนำ ส่วนที่ 2 โยนิโสมนสิการ ส่วนที่ 3 สรุปความ นำสู่การปฏิบัติ ส่วนที่ 4 บันทึกพิเศษท้ายบท โดยผู้วิจารณ์จะได้นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ความนำ บุพพภาคของการศึกษา (หน้า 1 ถึง 12)

กล่าวถึงการดำเนินชีวิตที่ดีงาม โดยการนำหลักคิดแบบโยนิโสมนสิการ มาเป็นแนวคิด หรือกระบวนการคิดเพื่อเป็นหลักในการดำเนินของชีวิตที่พอดีหรือชีวิตที่ดีงาม ที่คิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น เพื่อการดำเนินชีวิตพอดี หรือการปฏิบัติพอดี (มัชฌิมาปฏิปทา) ซึ่งมีความหมายเป็นอัน เดียวกันกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม (มรรค หรือ อริยมรรค) ซึ่งการคิดที่ถูกต้อง รู้จักคิด หรือคิดเป็น (สัมมาทิฏฐิ) เป็นตัวนำของมรรค โดยในหลักโยนิโสมนสิการ คือการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น ถือเป็นปัจจัยสำคัญภายในของสัมมาทิฏฐิ คู่กับปรโตโฆสะซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก

ส่วนที่ 2 โยนิโสมนสิการ วิธีการแห่งปัญญา (หน้า 13 ถึง 69)

กล่าวถึงความหมายและความสำคัญของโยนิโสมนสิการ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินของชีวิตที่พอดีหรือชีวิตที่ดีงาม ที่คิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น เพื่อการดำเนินชีวิตพอดีหรือดีงาม ซึ่งวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการนี้ท่านได้แจกแจงรายละเอียดไว้ 10 แบบ ในหนังสือโยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม สรุปไว้ดังนี้

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย หรือวิธีคิดแบบอิทัปปัจจยตาเป็นการพิจารณาปัญหาหาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ เป็นการคิดที่มุ่งให้มองและให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามภาวะของมันเองที่เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มาประชุมกันขึ้นมักใช้พิจารณาให้เห็นความไม่มีแก่นสารหรือความไม่เป็นตัวตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายให้หายยึดติดถือมั่นในสมมติบัญญัติ

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือ วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ มองอย่างรู้เท่าทัน ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมันเองที่เป็นสิ่งเที่ยง เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามเหตุปัจจัย

4. วิธีคิดแบบอริยสัจหรือคิดแบบแก้ปัญหา ซึ่งเริ่มต้นด้วยการพิจารณาทุกข์ : สภาพปัญหา สมุทัย : เหตุแห่งทุกข์ นิโรธ : ความดับทุกข์ และจบด้วย มรรค : ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือติดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ การพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักการกับความมุ่งหมาย เมื่อจะลงมือปฏิบัติธรรมหรือทำการตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมาย ไม่กลายเป็นการกระทำที่คลาดเคลื่อน เลื่อนลอย หรืองมงาย

6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก เป็นการมองสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายตามความจริงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเน้นการยอมรับความจริงตามสิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ทุกแง่ทุกด้าน ทั้งด้านดีด้านเสีย เป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก

7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม หรือการพิจารณาเกี่ยวกับปฏิเสวนา คือ การใช้สอย หรือบริโภค เป็นวิธีคิดแบบสกัดหรือบรรเทาตัณหา วิธีคิดนี้ใช้มากในชีวิตประจำวันเพราะเกี่ยวข้องกับการบริโภคใช้สอบปัจจัย 4 เพื่อให้ได้คุณประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงจากสิ่งที่บริโภคหรือใช้สอย

8. วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม หรือวิธีคิดแบบเร้ากุศลหรือคิดแบบกุศลภาวนา เป็นวิธีคิดในแนวสกัดกั้นหรือบรรเทาและขัดเกลาตัณหา เป็นข้อปฏิบัติระดับต้น ๆ สำหรับส่งเสริมความเจริญงอกงามแห่งกุศลธรรมและสร้างเสริมสัมมาทิฏฐิที่เป็นโลกียะ

9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือวิธีคิดแบบมีปัจจุบันเป็นอารมณ์เป็นการคิดในแนวทางของความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจปัญญา ซึ่งการคิดในแนวทางนี้สามารถอธิบายได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นไปอยู่ในขณะนี้ หรือเป็นเรื่องล่วงไปแล้วหรือเป็นเรื่องของกาลภายหน้า เมื่อเป็นการคิดในเชิงปัญญา ก็จัดเข้าในการเป็นอยู่ในปัจจุบันทั้งนั้น

10. วิธีคิดแบบวิภัชชวาท ความจริงวิธีนี้เป็นวิธีพูดหรือการแสดงหลักการแห่งคำสอนแบบหนึ่ง อย่างไรก็ตามสิ่งที่พูดล้วนมาจากความคิดทั้งสิ้น มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่ละด้าน ครบทุกแง่ทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาแง่หนึ่งแง่เดียว หรือบางแง่ขึ้นมาวินิจฉัยตีคลุมลงไปทั้งหมด

วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม การรู้จักคิด หรือคิดเป็นนั้น ประกอบด้วยวิธีคิดหลายอย่าง การฝึกฝนพัฒนาความรู้จักคิด หรือคิดเป็น ก็คือการฝึกฝนพัฒนาตน หรือการฝึกฝนพัฒนาบุคคล ตามแนวทางของวิธี

คิดเหล่านั้นหรือเช่นนั้น เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด ทัศคติ ค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม เกื้อกูลแกชีวิตและสังคม สอดคล้องกับความเป็นจริง เมื่อรู้เข้าใจ คิดเห็นดีงาม ถูกต้องตรงตามความจริงแล้ว การคิด การพูด การกระทำ และการแสดงออกหรือปฏิบัติการต่าง ๆ ก็ถูกต้องดีงาม เกื้อกูล นำไปสู่การดับทุกข์ แก้ไขปัญหาและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

ส่วนที่ 3 สรุปความ นำสู่การปฏิบัติ (หน้า 70 ถึง 78)

กล่าวถึงโยนิโสมนสิการนั้นเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินของชีวิตที่พอดีหรือชีวิตที่ดีงาม ที่คิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น เพื่อการดำเนินชีวิตพอดีหรือดีงาม ที่ใช้ประโยชน์ได้ทุกเวลา มิใช่จะต้องรอไว้ใช้ต่อเมื่อมีเรื่องที่จะเก็บเอาไปนั่งขบคิด หรือปฏิบัติได้ต่อเมื่อปลีกตัวออกไปนั่งพิจารณา แต่สามารถใช้แทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่เป็นไปอยู่ทุกที่ทุกเวลา

ส่วนที่ 4 บันทึกพิเศษท้ายบท (หน้า 79 ถึง 80)

กล่าวถึงวิธีคิดแก้ปัญหาโดยเปรียบเทียบวิธีคิดแบบอริยสัจกับวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งทั้ง ๒ วิธีเป็นวิธีคิดแบบแก้ปัญหาอย่างมีระบบเป็นขั้นตอน และยังมีการสืบสาวสาเหตุ เพื่อแก้ปัญหาอย่างได้อย่างถูกต้อง เช่นเดียวกัน

บทวิจารณ์

หนังสือเรื่อง โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม เล่มนี้ เป็นหนังสือในหมวดพระพุทธศาสนา ได้กล่าวพรรณนาให้เห็นถึงคุณค่าของโยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม ที่ช่วยให้ผู้อ่านมีหลักคิด แนวคิดที่ถูกต้อง เพื่อเกิดความสงบสุขภายในจิตใจ ในการดำเนินชีวิตแต่ละวัน ถ้าเรามีหลักหรือแนวทางที่ดีที่ควรยึดถือมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเอง การนำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ มาแสดงแนวคิด หรือกระบวนการคิดเพื่อเป็นหลักในการดำเนินของชีวิต ซึ่งเป็นหลักที่ว่าด้วยการมองโลกตามความเป็นจริงหรือมองตามเหตุ คือ มองตามที่สิ่งทั้งหลายมันเป็นของมัน ไม่ใช่สิ่งที่เราอยากให้มันเป็น จะเห็นว่าถ้าเรานำแนวคิดโยนิโสมนสิการ มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถใช้ความคิดแก้ไขปัญหาให้ชีวิตและสังคมมีความสงบสุขและน่าอยู่ต่อไป ทั้งนี้ผู้วิจารณ์ได้ทำการวิเคราะห์จากผลงานการเขียนเป็นฐานข้อมูลหลัก ซึ่งผู้วิจารณ์จะแสดงความคิดเห็นโดยแบ่งเป็นประเด็นที่เห็นด้วยและที่เป็นข้อสังเกต พร้อมแสดงเหตุผลประกอบในเชิงวิชาการในการวิจารณ์ ดังนี้

แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วย

ผู้วิจารณ์มีแนวคิดที่เห็นด้วยกับผู้เขียนหนังสือนี้อยู่หลายประเด็น โดยผู้วิจารณ์เลือกประเด็นสำคัญที่ผู้วิจารณ์เห็นจากหนังสือนี้ 7 ประเด็น นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. ประเด็นชื่อเรื่อง

วิจารณ์เห็นด้วยกับชื่อเรื่อง โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม เป็นการสื่อถึงการน้อมนำวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม โยนิโสมนสิการ คือ การคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ คิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง เป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างปัญญา หรือเรียกได้ว่าการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น ทำให้ทุกคนสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามได้ และนำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง เป็นกระบวนการคิดเพื่อเป็นหลักในการดำเนินของชีวิตที่ คือการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น เพื่อการดำเนินชีวิตพอดี หรือการปฏิบัติพอดี

(มัชฌิมาปฏิปทา) ซึ่งมีความหมายเป็นอัน เดียวกันกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เหมาะสำหรับบุคคลทั่วไป สามารถน้อมนำหลักธรรมนี้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

2. ประเด็นรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาหนังสือนี้ แม้ไม่ได้มีการแบ่งเป็นบท แต่แบ่งการนำเสนอเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ความนำ ส่วนที่ 2 โยนิโสมนสิการ ส่วนที่ 3 สรุปความ นำสู่การปฏิบัติ ส่วนที่ 4 บันทึกพิเศษท้ายบท เป็นรูปแบบการนำเสนอด้วยความนำที่กล่าวถึงการดำเนินชีวิตที่ดีงาม (อริยมรรค) ซึ่งมีความคิดที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) เป็นหลักนำของมรรค จากนั้นกล่าวถึงโยนิโสมนสิการ คือการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของสัมมาทิฏฐิ จากนั้นจึงสรุปความนำสู่การปฏิบัติ ด้วยว่าโยนิโสมนสิการนั้นเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินของชีวิตที่พอดีหรือชีวิตที่ดีงาม และปิดท้ายเล่มด้วยบันทึกพิเศษ นำเสนอวิธีคิดแก้ปัญหาโดยเปรียบเทียบวิธีคิดแบบอริยสัจกับวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ ทั้งหมดนี้เป็นการนำเสนออย่างเป็นขั้นตอนและมีแบบแผนเพื่อให้เข้าใจเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น

3. ประเด็นฐานะของความคิด ในระบบการดำเนินชีวิตที่ดี (หน้า 3 ถึง 4)

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับเนื้อหาที่ผู้เขียนนำเสนอนี้ ที่เป็นการแสดงถึงหลักการดำเนินชีวิตเป็น ที่พอดี หรือที่ดีงาม ผ่านหลักพุทธธรรมที่ลึกซึ้งแต่อธิบายให้สามารถเข้าใจได้ง่ายว่า “การดำเนินชีวิตพอดีหรือการปฏิบัติพอดี (มัชฌิมาปฏิปทา) ซึ่งมีความหมายเป็นอัน เดียวกันกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม (มรรคหรือ อริยมรรค) ซึ่งการคิดที่ถูกต้อง รู้จักคิด หรือคิดเป็น (สัมมาทิฏฐิ) เป็นตัวนำของมรรค โดยในหลักโยนิโสมนสิการ คือการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น ถือเป็นปัจจัยสำคัญภายในของสัมมาทิฏฐิ” เหมาะสำหรับบุคคลทั่วไปสามารถน้อมนำหลักธรรมนี้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

4. ประเด็นความหมายของโยนิโสมนสิการ (หน้า 16)

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนแสดงความหมายของโยนิโสมนสิการแบบนี้ เป็นการสรุปความหมายที่แสดงถึงลักษณะและความหมายของโยนิโสมนสิการได้ชัดเจนที่ว่า “ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด การคิดเป็น หรือการทำในใจโดยแยบคาย” ซึ่งเป็นความหมายที่ชัดเจนในตัวเอง ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายความหมายนี้โดยการอ้างอิงจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา และถอดความออกมาได้ความหมายที่ชัดเจนสามารถเข้าได้โดยง่าย ทำให้ผู้อ่านที่ไม่มีความรู้ภาษาทางพระพุทธศาสนาก็สามารถเข้าใจได้

5. ประเด็นวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ (หน้า 25)

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนนำเสนอลักษณะนี้ ซึ่งเป็นการคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดาหรือธรรมชาติกับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิต ไม่ว่าจะประสบสถาณการณ์ใด ควรมองตามความเป็นจริงว่ามันเหตุที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ไม่มองด้วยความที่เราอยากให้เป็นหรือไม่อยากให้เป็น แล้วแก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัยของสิ่งนั้น เป็นขั้นตอนปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นการปฏิบัติด้วยปัญญา ด้วยความรู้เท่าทัน ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

6. ประเด็นวิธีคิดแบบอริยสัจหรือคิดแบบแก้ปัญหา (หน้า 28 ถึง 29)

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนในประเด็นนี้ นับเป็นความคิดที่มีเหตุมีผลและเป็นขั้นตอนชัดเจนในการแก้ปัญหาที่ประสบในชีวิต ก็คือ กำหนดวางวิธีการ แผนการ และรายการสิ่งที่จะต้องทำ ซึ่งจะช่วยให้แก้ไขสาเหตุ

ของปัญหาได้สำเร็จ โดยสอดคล้องกับจุดหมายที่ต้องการ ซึ่งสาระสำคัญของวิธีคิดแบบอริยสัจ ก็คือ การเริ่มต้นจากกำหนดรู้ปัญหาที่ประสบ ทำความเข้าใจให้ชัดเจน แล้วสืบค้นหาสาเหตุเพื่อเตรียมแก้ไข ขณะเดียวกันกำหนดเป้าหมายของตนให้แน่ชัดว่าคืออะไร จะเป็นไปได้หรือไม่ และเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหา โดยสอดคล้องกับการที่จะบรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ คือการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

7. ประเด็นสรุปความ นำสู่การปฏิบัติ (หน้า 70 ถึง 72)

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนที่นำเสนอเรื่องนี้ ซึ่งเป็นการนำเสนอถึงการนำโยนิโสมนสิการไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริงทุกช่วงชีวิต ซึ่งสามารถเห็นถึงความเป็นไปได้ โดยยกกรณีการสอนเด็กด้วยวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยและวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ จากคำถามว่า โต๊ะตัวนี้จะต้องมีอะไรบ้าง โต๊ะตัวนี้จึงจะเกิดขึ้นได้ เด็กก็จะสืบสาวโยงโต๊ะนั้นไปหาปัจจัยทั้งหลาย ที่ทำให้โต๊ะเกิดขึ้น ทีละอย่างจนครบ มีทั้งไม้ เลื่อย ตะปู ค้อน ตลอดมาถึงคน และจากปัจจัยเหล่านั้น ก็สืบสาวต่อไปอีก เช่น จากไม้ ไปถึงต้นไม้ จากต้นไม้ ไปยังดินน้ำ ฝน ป่า ฟ้า อากาศ ฯลฯ เมื่อฝึกคิดอย่างนี้ นอกจากจะเกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจนต่อสิ่งที่พิจารณา ยังทำให้เกิดความหยั่งรู้ ตระหนักความจริงว่า ชีวิตของเราจะเป็นอยู่ด้วยดี และมีความสุขแท้จริงได้ จะต้องเกื้อกูลกันกับธรรมชาติ และเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนต้องรู้จักใช้ รู้จักสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยความไม่ประมาท เป็นต้น

แนวคิดที่เป็นข้อสังเกต

ผู้วิจารณ์มีแนวคิดในการตั้งข้อสังเกตอยู่หลายประเด็น โดยผู้วิจารณ์เลือกประเด็นที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

1. ประเด็นการยกเนื้อหาจากพระไตรปิฎกมานำเสนอ (หน้า 13 ย่อหน้า 3)

ผู้เขียนได้มีนำเสนอเนื้อหาด้วยการนำ เนื้อหาจากพระไตรปิฎกมานำเสนอซึ่งบางคำอาจตีความได้ยาก ขอยกกรณีคำว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็น**บุพนิมิต** ฉันใด ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของ**อริยอัษฎางคิกมรรค** (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2561, หน้า 203, 596) แก่ภิกษุ ฉันนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยอัษฎางคิกมรรค”

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตว่า ถ้าหากมีการอธิบายความหมายของคำว่า **บุพนิมิต** และ **อริยอัษฎางคิกมรรค** ให้ชัดเจน อาจทำให้ผู้อ่านที่ยังไม่เข้าใจความหมายของคำเหล่านี้ซึ่งเป็นเนื้อหาในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคำเฉพาะ และถ้ามีการสรุปความเพื่อให้ผู้อ่านได้ทำความเข้าใจได้โดยง่ายน่าจะเป็นประโยชน์และตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียนได้มากขึ้น “เมื่อดวงอาทิตย์ขึ้นอยู่ ย่อมมีแสงเงินแสงทองมาก่อน ล่วงหน้าฉันใด ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ ก็เป็นตัวนำก่อนหน้าการเกิดขึ้นของมรรคมีองค์แปดฉันนั้น” อาจเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านที่ไม่คุ้นชินกับภาษาในพระไตรปิฎกมากขึ้น

2. ประเด็นการดำเนินเนื้อหาบางส่วนที่เป็นศัพท์บาลี (หน้า 39 ย่อหน้าที่ 4)

ผู้เขียนได้มีนำเสนอเนื้อหาที่เป็นศัพท์บาลีในการดำเนินเรื่องเพื่ออธิบายว่า “ดังเช่นที่ว่า ความไม่ปรากฏแห่งอุทธัจจะ ความไม่ปรากฏแห่งความเร่าร้อนเพราะอุทธัจจะ ความแกล้วกล้าเนื่องจากการดำเนินชีวิตโดยไม่ฟุ้งซ่าน และการประสบสุขวิหารธรรมอันประณีต เป็น**อัสสาทะของสมาธิ**การที่อุทธัจจะ

ยังปรากฏขึ้นได้ การที่ความเร่าร้อนเนื่องจากอุทธัจจะยังปรากฏได้ ภาวะที่ยังเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็น**อาทีนวะของสมาธิ** ดังนี้เป็นต้น”

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตว่า ไม่ได้อธิบายคำศัพท์บาลีที่ว่า “**เป็นอัสสาทะของสมาธิ**” และ “**อาทีนวะของสมาธิ**” ถ้าอธิบายเพื่อให้ผู้ไม่คุ้นชินได้พอเข้าใจ ผู้วิจารณ์เห็นควรเสนอให้ใช้คำแทนว่า “**เป็นความยินดีหรือส่วนดีของสมาธิ**” แทน “**เป็นอัสสาทะของสมาธิ**” และ **เป็นโทษหรือข้อบกพร่องของสมาธิ**” แทน“**เป็นอาทีนวะของสมาธิ**” ผู้วิจารณ์จึงตั้งข้อสังเกตขอเสนอให้อธิบายศัพท์คำว่า **อัสสาทะ** และ **อาทีนวะ** (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2561, หน้า 588,595) ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านที่ไม่มีพื้นฐานบาลี จะทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

3. ประเด็นการดำเนินเนื้อหาด้วยภาษาทางพระพุทธศาสนา (หน้า 41 ย่อหน้า 2-3)

ผู้เขียนได้มีนำเสนอเนื้อหาในการดำเนินเรื่องเป็นภาษาทางพระพุทธศาสนาเพื่ออธิบายความว่า “ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย จึง**เสพเสนาสนะ** เพียงเพื่อกำจัดหนาว ร้อน สัมผัสแห่งเหลือบยุง ลมแดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อบรรเทาอันตรายจากฤดูกาล เพื่อได้ความรื่นรมย์ในการหลีกเร้น” และ “ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย จึง**เสพยา** และเครื่องประกอบอันเป็นปัจจัยสำหรับคนไข้ เพียงเพื่อกำจัดเวทนาทั้งหลายเนื่องจากอาพาธต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นแล้ว เพื่อความเป็นผู้ไม่มีอาพาธเบียดเบียนเป็นอย่างยิ่ง”

ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตว่า คำว่า **เสพ** ในภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย จึง**เสพเสนาสนะ** และ ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย จึง**เสพยา** สำหรับท่านที่ไม่คุ้นเคยกับภาษาทางพระพุทธศาสนาอาจเข้าใจผิดหรือสับสนได้ ผู้วิจารณ์เห็นควรเสนอให้ให้ใช้คำอธิบายว่า ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย **จึงใช้สอยเสนาสนะ** แทนคำว่า ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย **จึงเสพเสนาสนะ** และขอเสนอให้ใช้ ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย **จึงบริโภคยา** แทนคำว่า ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย **จึงเสพยา** ซึ่งทั่วไปจะเข้าใจว่าเหมือนกับการเสพยาเสพติด ผู้วิจารณ์จึงตั้งข้อสังเกตว่าขอเสนอให้มีการอธิบายความหมาย คำว่า **เสพ** (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2561, หน้า 507) ให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจได้ตรงความหมายของพระพุทธศาสนา

ประโยชน์ของหนังสือโยนิโสมนสิการ

ประโยชน์ของหนังสือเรื่อง “โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม” เป็นหนังสือในหมวดศาสนา ซึ่งเล่าให้เห็นถึงคุณค่าของวิธีคิดตามหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ที่ช่วยให้ผู้อ่านมีหลักคิดแนวคิดที่ถูกต้อง เพื่อเกิดความสงบสุขภายในจิตใจ ในการดำเนินชีวิตที่พอดี หรือชีวิตที่ดีงาม ถ้าเรามีหลักหรือแนวทางที่ดีที่ควรยึดถือมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ทั้งนี้การนำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ มาแสดงแนวคิด หรือกระบวนการคิดเพื่อเป็นหลักในการดำเนินของชีวิต ซึ่งเป็นหลักที่ว่าด้วยการมองโลกตามความเป็นจริงหรือมองตามเหตุ คือ มองตามที่สิ่งทั้งหลายว่าเป็นอย่างนั้นเอง ไม่ใช่สิ่งที่เราอยากให้เป็น จะเห็นว่า ถ้าเรานำแนวคิดโยนิโสมนสิการ ที่กล่าวได้ว่าเป็นการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น และในช่วงท้ายของหนังสือเล่มนี้กล่าวถึงวิธีคิดแก้ปัญหาโดยเปรียบเทียบวิธีคิดแบบอริยสัจกับวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ถ้ามีการนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เหมาะสำหรับบุคคลทั่วไปสามารถน้อมนำหลักธรรมนี้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สามารถใช้ความคิดแก้ไขปัญหาให้ชีวิตและสังคม ทั้งยังเป็นการส่งเสริมความเจริญงอกงามของชีวิต ย่อมส่งผลให้นำไปสู่ความเป็นสังคมสันติสุข อย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไป

บทสรุป

หนังสือเล่มนี้เป็นการน้อมนำวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม โยนิโสมนสิการ การคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบ คิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง เป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างปัญญา หรือเรียกได้ว่าการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น ทำให้ทุกคนสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามได้ และนำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริงความสำคัญ โยนิโสมนสิการ เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาแสดงแนวคิด หรือกระบวนการคิดเพื่อเป็นหลักในการดำเนินของชีวิตที่คิดเป็น พูดเป็น ทำเป็น เพื่อการดำเนินชีวิตพอดี หรือการปฏิบัติพอดี (มัชฌิมาปฏิปทา) ซึ่งมีความหมายเป็นอัน เดียวกันกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม (อริยมรรค) ซึ่งการคิดที่ถูกต้อง รู้จักคิด หรือคิดเป็น (สัมมาทิฏฐิ) หลักโยนิโสมนสิการ คือการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น ถือเป็นปัจจัยสำคัญภายในของสัมมาทิฏฐิ เพราะเป็นหลักที่ว่าด้วยการมองโลกตามความเป็นจริงหรือมองตามเหตุคือ มองตามที่สิ่งทั้งหลายว่าเป็นอย่างนั้นเอง ไม่ใช่สิ่งที่เราอยากให้เป็น จะเห็นว่า ในสังคมปัจจุบันได้น้อมนำวิธีคิดแบบโยนิโส ใช้แทรกอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เริ่มตั้งแต่ “การวางใจ วางท่าที การตั้งแนวความคิด หรือ ทางเดินกระแสความคิด การทำใจ การคิดการพิจารณา หรือการคิดถูกวิธี รู้จักคิดหรือคิดเป็น” โดยหลักธรรมโยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม ๑๐ แบบ ถ้าเรานำหลักวิธีคิดโยนิโสมนสิการมาปรับใช้ในเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม จะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ทั้งตนเองและผู้อื่น ในขณะเดียวกันย่อมส่งผลให้การดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและนำไปสู่สังคมสันติสุขได้อย่างยั่งยืน มั่นคงต่อไป

ซึ่งผู้วิจารณ์ได้ศึกษาในเรื่องของโยนิโสมสิการ มีทั้งด้านที่เห็นด้วยและที่เป็นข้อสังเกตุ ตามที่ผู้วิจารณ์ได้แสดงทัศนคติในเบื้องต้น หนังสือเล่มนี้ คือ การใช้วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม โยนิโสมนสิการ เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ผู้เขียนได้นำมาจากพระไตรปิฎก ซึ่งผู้เขียนเป็นผู้ที่เป็นปราชญ์ด้านภาษาบาลีจึงสามารถนำเสนอออกมาได้ชัดเจนมาก ทั้งนี้โยนิโสมนสิการ จัดได้ว่าเป็นวิธีคิดที่ใช้ปัญญา และทำให้ปัญญาเจริญยิ่งขึ้น สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหา เป็นทางแห่งความดับทุกข์ และทำให้เกิดการศึกษาได้ต่อไป ซึ่งเป็นการใช้วิธีคิดอย่างถูกวิธี เป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้ ศึกษา หรือพัฒนาปัญญา ของตนเอง อันจะทำให้สามารถดำเนินชีวิตที่ดีงาม ในทิศทางที่ถูกต้อง ทั้งยังเป็นการส่งเสริมความเจริญงอกงามของชีวิต และในส่วนข้อสังเกตุของหนังสือนี้ เป็นหนังสือที่คัดแยกมาจากหนังสือพุทธธรรม ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) โดยนำเฉพาะหลักวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม มาเท่านั้น เนื้อหาบางส่วนจึงมีข้อความที่เป็นภาษาบาลี และมีศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เนื้อหาอาจทำความเข้าใจได้ยาก สำหรับผู้ที่ไม่มีภูมิรู้ทางด้านภาษาบาลี หรือภาษาธรรมะ เพราะในเนื้อหามีศัพท์ทางพระพุทธศาสนาอยู่หลายแห่ง ผู้อ่านจึงจำเป็นต้องมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาดีพอสมควร มิเช่นนั้นอาจจะทำความเข้าใจในหนังสือเล่มนี้ยากขึ้น และไม่ตรงวัตถุประสงค์ของผู้เขียน

เอกสารอ้างอิง

1. หนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). *โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร: สันติศิริการพิมพ์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.